

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi - Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS U. 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
CSOMA ÁTILLA ÉS LŐRINCZ RÓBERT

MEGJELNIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

Úrbéri rendezés Dunakeszin

Voltak olyan események településünk életében, amelyek saját korukban ugyan alapvető fontossággal bírtak, mára azonban már elvesztették korábbi jelentőségüket, és a kutatókon kívül szinte senki sem tartja őket számon. Ilyen az úrbéri rendezés is, amely Dunakeszin idén kerek évfordulójához érkezett.

Az 1848-as áprilisi törvények után, melyek egyike az úrbéri terhek eltörléséről rendelkezett, tisztázni kellett a viszonyt a földesurak és egykori jobbágyaik, az úrbéresek között. A felszabadított jobbágyok tulajdonjogának rendezése úrbéri bíróságok előtt, ún. úrbéri per formájában történt. Dunakeszin éppen 150 évvel ezelőtt, 1860-ban zajlott le az a per, amelynek eredményeként október 18-án megkötötték az úrbéri egyezséget. A szerződést egyrészt az akkori földbirtokos, Sina Simon (kis képünkön), másrészt hatvannyolc falubeli írta alá, közülük ötvenketten saját kézírással. A perben örökös tulajdonnak ismertek el minden, az 1770. évi úrbérendezés után a jobbágyoknak biztosított földbérleményt, vagyis az úrbéres földek – az uraságok állami kárpótlása mellett – a parasztok tulajdonába kerültek át. Ennek alapján összesen 43 és egyhar-

mad telket osztottak ki, egy telek mérete mintegy 41 magyar holdra rúgott. A volt úrbéreseknek ezen kívül még a község határában lévő nádasból is jutott 139 hold terület. A korabeli szabályozás értelmében a pap, a jegyző és a kántor szintén kapott földeket, első 42, utóbbiak 20-20 holdat. A földbirtokos a községnek is juttatott területeket, szám szerint egy hold belsőséget (belső telket), 109 hold szántót és 82 hold rétet. Ezekon felül Sina Simon iskola céljára 10, az egyház részére ugyancsak 10, temető és agyaggödör céljára 3-3, faiskola létesítésére pedig további egy hold földrészt biztosított a falunak.

Az úrbéri rendezéssel Dunakeszin a földek nagy része jogilag a helyi gazdák tulajdonába került. A korábbi jobbágyok immár saját maguk urai lettek, szabadon gazdálkodhattak. Később a magas gyermekszám, az örökösödési szokások miatt a birtokok fokozatosan elaprózódtak, és egyre nehezebb megélhetést biztosítottak a gazdák számára. Az 1860-as rendezés mindenesetre hosszú időre, egészen az 1945 után bekövetkezett tévesztésig meghatározta a falu társadalmi viszonyait.

(a szerkesztők)

TARTALOM:

Úrbéri rendezés Dunakeszin1

LŐRINCZ Róbert
Az alagi turf áldozatai – Az első
három halálos versenybaleset2LÁSZLÓ Barbara
Templombúcsú Dunakeszin4CSOMA Attila – LŐRINCZ Róbert
Az alagi öreg temető II. rész6SZŐKE Kálmánné
Dunakeszi lakodalmas I. rész8LÉVAI Tibor
Az alagi versenypályák rövid
története II. rész10CSOMA Attila
Keresztek Dunakeszi–Alagon11

SZÁMUNK SZERZŐI:

CSOMA Attila – könyvtáros
LÁSZLÓ Barbara – egyetemi hall-
gató
LÉVAI Tibor – helytörténeti kutató
LŐRINCZ Róbert – könyvtáros
SZŐKE Kálmánné – ny. tanár,
igazgatóDUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
1000 példányban

Felelős szerkesztő:

Csonka Attila és Lőrincz Róbert
Kiadja: Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár
Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.

Felelős kiadó: Csonka Mária

Nyomdai előkészítés:

Preysing Frigyes

Nyomda: Raszter Nyomda Kft.,

Budapest, Gyöngyösi u. 89.

ISSN 1789-9230

A lap megjelenését támogatja

Dunakeszi Város

Önkormányzatának Művelődési
és Közkutatási BizottságaA címlapon: Dunakeszi birtoktérkép
az 1800-as évek közepéről, valamint
Sina Simon portréja.

LŐRINCZ RÓBERT

Az alagi turf áldozatai

Az első három halálos versenybaleset

Lóversenyzés... mennyi öröm, izgalom és dicsőség, de ugyanakkor mennyi csalódás, fájdalom és tragédia is fűződik ehhez a gyönyörű sporthoz! A versenyek történetét végigkísérő halálos bukások talán a legfelkavaróbbak, hisz számtalan fiatalember reményekkel teli élete, karrierje foszlott semmivé néhány pillanat alatt a zöld gyepen, egy-egy szerencsétlen baleset következtében. Szinte minden versenytér megkövetelte a maga áldozatait, nem volt kivétel ezalól az 1891-ben létesített alagi pálya sem, melyen kezdetben főleg nemesek és katonatisztek számára kiírt úrlovas versenyeket rendeztek. A most bemutatásra kerülő végzetes balesetet szenvedett három ifjú is az ő körükből került ki.

Baworowsky József gróf

Az első tragédia 1899. április 29-én történt, egy tavaszi meeting első napján. A kezdő futamban a Cserháti hendikep 2000 méteres távjának leküzdésére készülődtek a versenyzők, köztük egy lengyel főúr, Baworowsky József. A fiatal gróf, mint a legtöbb lengyel mágnás, már kora ifjúságától a lótenyésztés és a lovassport felé fordult. Magyarországra áttelepülve Rákospalotán talált otthonra, és évi 20 ezer forintot fordított passziójára, az úrlovas versenyzésre. A végzetes alagi napig 102 futamon indult, melyeken 17-szer diadalmaskodott.

Utolsó lovaglása előtt, a felüléshez készülődve azonban balsejtelem szállta meg: *Egyáltalában nem kellemes nekem, hogy ön engem ma lovagolni kényszerít* – szölt oda trénerének, lábával már félig a kengyelben állva. *De méltóságos uram* – felelte az idomár – *Conquette debreceni győzelme után méltóságodnak csak ülni kell a lován, s a versenyt el sem veszítheti ebben a társaságban.*

A hat éves Conquette, bár a futam messze legöregebb lovának számított, tényleg nagy formát mutatott, méltán lehetett bízni a sikerében. A verseny első felében Baworowsky azonban csak az utolsók között galoppozott és miután a mezőny a pálya rövid oldalára bekanyarodott, megeresztette a száját, hogy a vezetőket utolérje. A rövid oldal közepetáján Conquette valamiben megbotlott, mire lovasa hatalmas ívben kirepült a nyeregből és fejfelé a pálya közepére zuhant, majd testén még a lova is átesett. Szemere Kálmánnak és Krause Károly főhadnagynak, kik nem messze jöttek utána, alig volt idejük, hogy kikerülhessék szerencsétlen társukat, aki mozdulatlanul, holtan feküdt az alagi gyepen.

Az újpesti, rákospalotai, valamint a fővárosi előkelő társadalom mély részvétet érzett a tragikus véget ért gróf iránt. Hetvenkét éves apját, Baworowsky Vojcicot (kinek Alagon is futottak lovai, és aki csak két nappal a baleset előtt tért vissza a lengyelországi Kotovba fia látogatásáról) azonnal, táviratban értesítették a szerencsétlenségről.

Baworowsky holttestét május 3-án szentelték be rákospalotai villájában. A ház fekete gyászleppellel bevont, délszaki növényekkel díszített előcsarnokában állították fel a ravatalt. Száznál több viaszgyertya lángja világította meg halványan a koszorúkkal övezett sárga rézkoporsó üvegfedelét. Az elhunyt arca alig változott, csak a homlok jobb oldalán az orrcsont felett és a jobb szem alatti véraláfutások sejtették a halál okát. A beszentelést halotti mise előzte meg, melyen a családot az elhunyt testvérei, gróf Baworowsky Mihály és gróf Pininszky Viktorné képviselték. Jelen volt még az Úrlovas Szövetkezet számos tagja, Rohonczy Gedeon országgyűlési képviselővel az élen, valamint a főúri társaságból is sokan. A beszentelés után a Magyar Királyi Operaház férfikara gyászdalt énekelt, majd az elhunyt bátyja mondott köszönetet az Úrlovas Szövetkezetnek és különösen Rohonczy Gedeonnak, kik segítségére voltak a temetés rendezésében. Délután a holttestet a Keleti pályaudvarra szállították, és este indították utolsó útjára Galíciába, a kotovi családi sírbolt felé, ahol május 5-én helyezték örök nyugalomra az alagi lóversenytér első halottját.

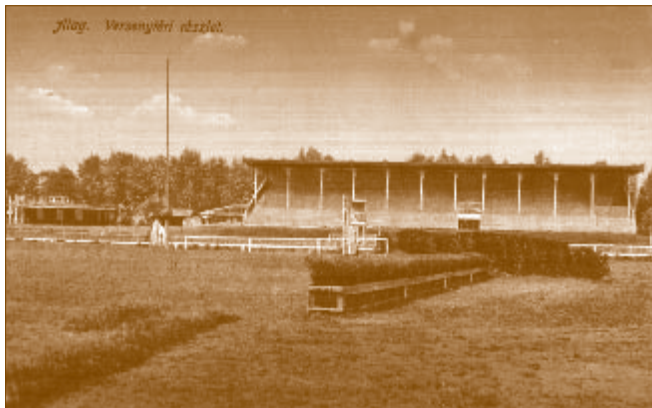
Lovag Benischko Ottó főhadnagy

Öt évvel később, 1904. április 7-én, az alagi versenyre robogó különvonaton Magyar László, a Lovaregylet vezértitkára hevesen magyarázott a vele szemben ülő fiatalembernek. Arra kérte, hogy az utolsó akadálynál, melynél múltkori lovaglásánál elbukott, „szedje össze a lovát”, ne megeresztett kantárral ugrasson, mert egyszer ott még szerencsétlenség történik. Az ifjú úrlovas, Benischko Ottó ígéretet tett, hogy megfogadja az intelmet. Kint a pályán azonban sokasodtak a baljós előjelek az ígértes tehetségű lovas körül. A második futam startjánál lova megmakacsolta magát, s hirtelen visszafordulva

kimaradt a versenyből. A bosszús katonatiszt így a következő futamtól várta a csorba kiküszöbölését, annál is inkább, hisz ott saját lovát, Ucalegont ülhetette meg. A verseny előtti mázsálásnál azonban a ló nem érkezett meg időben. A versenytitkár öt perc haladékot adott a kétségbeesett Benischkónak, s mikor az indulás már meghiúsulni látszott, az inas lélekszakadva hozta a fekete mént, hogy gazdája rövidesen megkezdje rajta utolsó lovaglását.

A 4000 méteres Katonatiszti akadályverseny végéhez közeledve, az addig a középmezőnyben galoppozó Ucalegon fokozatosan kezdte beérni a vezető bolyt, s ostor alatt hajtván már elsőként ugrotta át az utolsó sövényt. Vajon megfordult-e ekkor Benischko Ottó fejében a vonaton elhangzott intelem? Sohasem tudjuk meg. Ha igen, akkor a győzelem lehetősége felülírta a korábbi fogadalmat, hisz a fiatalember megeresztett kantárral ugratott. Ucalegon a földet éréskor térdre rogyott, kirepítve nyergéből tulajdonosát. A főhadnagy a ló nyakán keresztül a gyepre vágódott, s a hatalmas mén teljes testével rábukott lovasára. A megrémült több ezer fős közönség lélegzet-visszafojtva figyelte, ahogy az összeroncsolt testű, eszméletlen ifjút a mentők a Vöröskereszt kórházába szállítják. Többet már nem is tért magához, két nap múlva belehalt sérüléseibe.

A Farkasréti temetőben, katonai pompával lezajlott végző búcsúztatáson, a rokonokon kívül az arisztokrácia számos képviselője is megjelent, élükön Csekonics Gyula gróffal. Természetesen ott volt a magyar lovassport teljes vezérkara, a hadsereg részéről több magas rangú tiszt, valamint az úrlovas társak, köztük Pejacevich Albert gróf és Krause Károly. A hatalmas tömeg meghatottan vett búcsút a nemes szenvedélyének áldozatul esett katonától.

Akadály az alagi nagytribün előtt

Kvassay Károly huszárhadnagy

1907. november 7-én, az alagi novemberi meeting harmadik, utolsó napján, szeles, esős idő fogadta az 5000 méteres Hadseregi akadályverseny mezőnyét. A lovasok között ott készülődött egy mindössze 19 éves fiatalember, Kvassay Károly is, aki gróf Merveldt százados lovának, a négy éves Gosse-nek nyergébe szállt.

A hadnagyot a futam előtt figyelmeztették, hogy ne üljön fel Gosse hátára, vagy ha mindenáron lovagolni akar, legalább tegye azt szabad kantárszárral, hisz a ló már az előző napon sem ugrott jól. Kvassay azonban nem hallgatott az intelmekre, bravúros lovas létére bízott magában, és lovát megsarkantyúzva vágatott ki a gyepre. A ló már a tribünugrásnál erős hibát vétett, ezután a kőfalnál felbukott, nyakát törte,

és lovasát teljesen maga alá temette. A fiatalember agyalapi repedést és csigolyatörést szenvedett. A mentőkocsin kisiető pályaorvosok, Balassa és Cseresnyés doktor, már csak a halál beálltát tudták megállapítani.

Kvassay Károly Kvassay Istvánnak¹, a konstantinápolyi konzuli bíróság elnökének volt a fia. Gimnáziumi tanulmányait a budai Ferencz József tanintézetben végezte. Önkéntesi éve után hadnagyi rangot kapott, majd a 9. számú közös huszárezredhez került Győrszabadhegyre. A baleset idején Szombathelyen vett részt egy tiszt lovas tanfolyamon.

Kvassay Károly (1888-1907)

Az ifjú huszárhadnagy holttestét november 9-én szombaton délelőtt 10 órakor ravatalozták fel az alagi versenyteri szálló, a Pavilon előtti parkban. A gyászszertartáson a családtagok között ott volt az elhunyt apja, valamint bátyja, ifj. Kvassay István, nővére, Kvassay Vilma és sógora, Rubido-Zichy Emil huszárszázados. Az Úrlovasok Szövetkezetét Inkey Antal elnök, Inkey József báró és Magyar Elek titkár, a Magyar Lovaregyletet ifj. Benson Vilmos és Molnár Gyula pályafelügyelők képviselték. Megjelentek a Ferencz József intézet tanárai és növendékei, a 9. huszárezred pedig tiszti küldöttséggel képviseltette magát. A Pavilont körülölelő tömeg élén feltűnt Pejacevich Albert és Teleki Gyula gróf is. A szertartást Gersán János dunakeszi káplán végezte. A beszterlés után a koporsót a Veszprém megyei Kéttornyúlakra szállították, ahol másnap délelőtt helyezték el a családi sírboltban.

Az alagi versenypálya későbbi áldozatairól nincsenek információink. A most bemutatott három tragikus sorsú fiatalember azonban mindenképpen megérdemli, hogy emléküket a múlt homályából kiemeljük, és e lapokon megőrizzük, hisz haláluk örökre Alaghoz kapcsolja őket.

Felhasznált források:

A Társadalmi Lapok 1899., a Sportélet 1899., 1904. és 1907., valamint a Vadász- és versenylap 1904. és 1907. ide vonatkozó számai.

¹ A neves vízmérnök Kvassay Jenő testvére, Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszter rokona.

LÁSZLÓ BARBARA Templombúcsú Dunakeszin

A búcsú korábban az esztendő egyik legfontosabb ünnepi alkalmának számított. Ez volt talán a legtöbb vendéget megmozgató esemény, amikor a távolabb élő rokonok hazalátogattak és találkoztak egymással. Írásom az 1945 előtti időszakra jellemző dunakeszi templombúcsú képét szeretné visszaadni néprajzi gyűjtés és egy interjú alapján, melyet a 77 éves László Évával készítettem.

Templombúcsút általában a templom védőszentjének ünnepén, illetve hivatalos nyelvhasználattal élve, a templom címének ünnepén tartanak. Dunakeszin szeptember 29-én Szent Mihály napon, vagy az azt következő vasárnapon került megrendezésre a „falu” búcsúja. A gyerekek számára azonban már a szombati nappal kezdetét vette a vigasság, mert a körhintát és a hajóhintát már ekkor felállították az I. világháborús emlékműnél, a Kistemplom és Tánacsics Mihály utcák találkozásánál.

Az 1929-es búcsú közönsége a Hősi emlékműnél

A hintákat a 20. század első felében elektromos áram helyett még emberi erő mozgatta. A hagyományos láncos ringlispíl működtetésében, a sokadalomban sétálgató és szórakozni vágyó legények segédkeztek. Ebben az időben a hajtást a körhinta tetején végezték, mely deszkákkal volt befedve. A mozgást hajtórudak segítségével generálták, melyek a hinta tengelyéből merőlegesen álltak ki. Ezeket markolva sétáltak vagy futottak körbe-körbe a fiatalok attól függően, hogy mikor milyen sebességre vágytak a hintában ülők. Az volt a szokás, hogy ha valaki 10 körön keresztül hajtotta a hintát, akkor egyszer ingyen felülhetett rá. A tulajdonosoknak ez megérte, hisz tíz kör után se ereje, se gyomra nem maradt a legtöbb hajtónak ahhoz, hogy felüljön egy menet-re. 1945 után már egyre kevesebb volt az ilyen felül hajtós körhinta. Megjelentek azok a ringlispílek, melyeket már a földön sétálva vagy szaladva lehetett működtetni.

Míg a szombat a világi vigasság jegyében telt, addig a vasárnap délelőttöt szigorúan az egyházi ünnepről való megemlékezésnek szentelték. Érdeemes ugyanakkor megjegyezni, hogy a templombúcsú vallásos jellege a 15. századtól kezdve meglehetősen elhomályosult, egyre inkább a profán ünnep került előtérbe. Ennek ellenére Dunakeszin még ma is jelentős szerep jut a búcsúnap nagymiséjének. Vasárnap délelőtt a dunakesziek misére sétálva beszélgettek, esetleg

elidőztek a mutatványosok és árusok sokadalmában. A 10 órakor kezdődő nagymisén a háziasszonyok kivételével – akik otthon az ebédet készítették – mindenki részt vett. A helybeliek magukkal vitték a más faluból érkezett vendégeket is, így a templom színültig megtelt. A dunakesziek háziasszági szokásai miatt a vendégek jelentős része veresegyházi, fóti, palotai vagy mogyoródi lakos volt. Régi szokásnak számított, hogy a szomszéd helységek papjai búcsú idején meglátogatták egymást, így szinte minden alkalommal a prédikációt valamelyik vendég pap tartotta. A misék közül pompájával és közösségformáló erejével kiemelkedett ez a vasárnapi nagymise, melyen a Mária-lányok is megjelentek. Szükség is volt az emelkedett hangulatra, mert ahogyan a néprajzkutató Bálint Sándor is mondja, a magyar ember nem kedveli a csöndes misét: „A katolikus magyarság jobban szereti az énekes, orgonaszótól hangos, prédikációs nagymisét, amelyben megtalálja az ünnepélyes hangulatot és a kultusz színvonalát, látványosságát.” A mise után a férfiakat kivéve, akik még betértek a kocsmába egy fröccsre, mindenki sietett haza, hogy délidőre az étel az asztalra kerüljön.

A „torkosbúcsú” fénypontja az ünnepi ebéd volt. A háziasszonyok már sokszor szombaton nekiláttak az előkészületeknek, hogy vasárnap kora reggel kezdhesék a sütés-főzést. Sok-sok ételt készítettek minden búcsútartó háznál, hiszen régen nem látott barátok, távol élő rokonok érkeztek az ünnepnapra. Általában azokat látták vendégül, akikhez maguk is el szoktak menni búcsúra, a más faluban lakó szülőt, testvért, katonacimborát. Húsleves, főtt hús tormával, sült hús dinsztelt káposztával és túrós rétes került az ünnepi asztalra, na meg bor, nagy mennyiségben. A kisebb gyerekek nem állhattak sokáig az otthon elfecsérelt időt, vágyakozó sóhajuk után szüleikkel együtt a délután hátra lévő részét a búcsúban töltötték. Az árusok sora a templom előtti tértől indult, és a mai Bajcsy-Zsilinszky úton át a Szent István út Pest felőli szakaszának feléig ért.

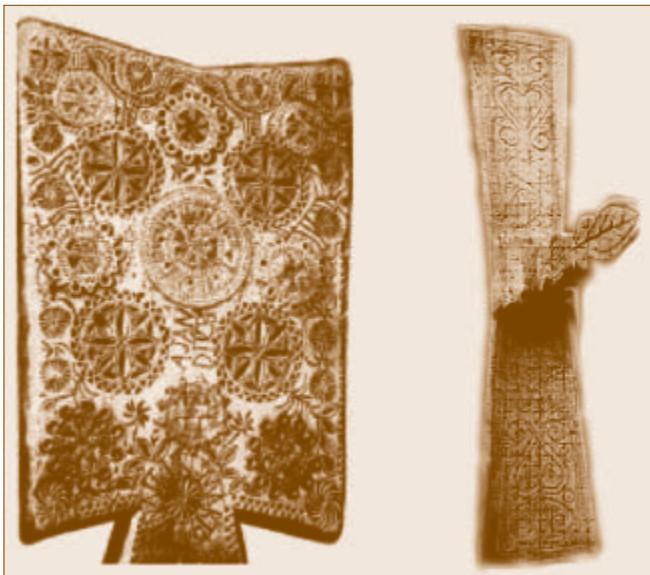

Vásári forgatag a Szent István utcában

A gyerekekre számtalan csábító finomság és játék várt a különböző standoknál. Egyik helyen zsákbamacskát, trombitát, másutt kis talicskát, kardot, puskát és más fajtákat árultak fiúk számára, míg a lányok csattogós lepkét, babát vagy szépen faragott bölcsőt választhattak. Sétálgatás köz-

ben, a sok finomság láttán biztosan kérelték szüleiket a gyerekek, hogy vegyenek egy kis törökmézet, vattacukrot, puszedlit, csokis drasztét vagy valamilyen cukorkát. A legkedveltebb édesség azonban a mézeskalács volt. A 20. században megszokott huszár- és babaformák mellett korábban készítettek Szűz Máriát, a Szentháromságot, és a kis Jézust ábrázoló darabokat is. A felnőttek inkább vallásos tárgyú búcsúfiát vásároltak maguknak, így szentképek, kegyképek másolatait, melyeknek a hátlapján imádság, könyörgés volt olvasható, vagy éppen imádságos könyveket, rózsafüzért, díszes gyertyát. Ezeket a gyertyákat legtöbbször életük végéig megőrizték, és Gyertyaszentelő Boldogasszony napján¹ újra és újra megszenteltették.

A lányok és a legények ez idő alatt szüleiktől különválva, „bandákba verődve” járták a búcsúvásárt. Meg-megálltak, hogy az italos standoknál lévő hegedűsök vagy harmonikások muzsikáját hallgassák, körhintára, vagy ahogyan sok helyen nevezték, ördöglóra ültek, célba lőttek, emléktárgyakat vásároltak. A 20. század közepéig fontos ajándéknak számított a mézeskalács szív, amelyet legény ajándékozott lánynak. Ennek számos formája volt, a madárkás és virág motívumostól kezdve, a feliratoson át, egészen a kis tükörrel és versikével ellátott darabokig. Dunakeszin a szív formán kívül gyakran ajándékoztak még mézeskalács babát, úgynevezett siflibabát is. Gyakori ajándék volt az „emlék” feliratú pohár és bögre is, amelyeket évtizedeken át a sublót² tetején tartottak. A szerelmi ajándékok egy másik csoportját képezik azok az eszközök, melyek később a háztartás fontos, illetve hasznos darabjaiként szolgáltak, mint például egy szépen megfaragott mosósulyok³, vagy egy díszes guzsalytalp⁴.

Mosósulyok és faragott guzsalytalp

Napjainkra ezek a használati tárgyak már teljesen eltűntek a vásárosok árukészleteiből. Ellenben akad még egy

1 Február 2., amikor arra emlékezünk, hogy Szűz Mária ezen a napon mutatta be a 40 napos Jézust a jeruzsálemi templomban.

2 Alacsony fiókos szekrény.

3 Téglalap alakú vagy felfelé szélesedő, nyeles lapátszerű, rendszerint keményfából faragott eszköz, amellyel a kilúgozott vásznat mosósúlyokra fektetve csapkodják.

4 Guzsaly: gazdagon faragott, ritkábban festéssel is díszített rúd, amelyre fonásnál a rostcsomót felkötik. A talpra fonás közben ráülnek, hogy a guzsaly biztosan álljon.

konyhai eszköz, mely régen szintén szerelmi ajándékként funkcionált, és még ma is a legnépszerűbb árucikkek közé tartozik. Ez nem más, mint a fakanál, mely köré egy kisebb hagyomány is szövődött. A legények megvásárolták a különböző méretű, népi motívumokkal megfestett, szerelmi sorokkal ellátott fakanalakat, majd a búcsú forrágában megkeresték a szívüknek kedves lányokat, és gyengéden megsuhintották velük a kiválasztottak „hátsófelét”. Abban az esetben, ha a kölcsönös volt a vonzalom, a leány örömmel fogadta ezt a jelképes gesztust, és a fiú átadta a díszes fakanalat a leánynak emlékül. Sokáig őrizgették ezeket a fakanalakat, majd idővel a háztartás mindennapi darabjaivá váltak. Kevésbé szerencsés esetben a vonzalom nem volt kölcsönös, vagy a fiú összetévesztette egy másik leánnyal a tömegeből kiválasztott személyt, esetleg nagyobbra sikeredett az a jelképes suhintás. Ha a lány kifejezte nemtetszését, akkor sok esetben a kísérő férfi rokonok, barátok, de egy-egy alkalommal maga az „áldozat” is verekedésbe bonyolódott a fakanalas személyével – meséli mosolyogva László Éva. Napjainkra a szokás kissé redukáltabb formájában él. Igaz, a fakanalazás még mindig a fiúk vonzalmát fejezi ki, de a fakanalak már nem díszítettek, és nincsenek kedveskedő rímek sem rajta. A suhintás után pedig már nem kapják meg ajándékba a lányok a fakanalat, csupán annak lenyomatát a „hátsó felükön”. Ellenben jellemző a méretbeli gazdagság. A fiúk kezében megfigyelhető a legkisebb konyhai fakanál, de a legnagyobb lekvárfőző kavarókanál is.

Egy ilyen mulatozással telt napot illően kellett lezárni, így minden búcsúkor bált rendeztek. Dunakeszin minden kocsmá és vendéglő tartott kisebb-nagyobb táncmulatságot, és nem csak vasárnap, hanem sokszor szombaton is, így akár 12-13 vendéglátó egység közül is választhattak a szórakozni vágyók. A legnevesebb mulatságokat azonban mindig a Fő úton álló Petőfi Kultúrházban tartották. Általában a vendégeskedő fiatal legények és lányok sem mentek haza sötétedéskor a falujukba, hanem a búcsútartó falu legényeivel és lányaival együtt végigtáncolták az esti bált.

A búcsúnapi bál jelentős ismerkedési alkalom volt. A lányokat 16 éves koruk után vitték el először szüleik a bálba. Galléros fehér blúzt, virágmintás bordó szövetszoknyát, 3-4 alsószoknyát, fehér harisnyát, és félcipőt viseltek a lányok. A hajuk egy copfba volt befonva és szalaggal volt megkötve. A legények csizmát (később félcipőt), fekete vászon vagy kordbársony nadrágot, fehér inget, mellényt és fekete zakót viseltek, a fejükön pedig kalap volt. Az érkező vendégeket már várta a zenekar, mely csárdást, keringőt, foxtrotot és tangót is játszott. A vendégek elhelyezkedtek körben a teremben, az édesanyák ültek, a lányok pedig édesapjuk mellett állva várták, hogy felkérjék őket táncolni. Ez a fiatalok bálja volt, adatközlőm elmondása szerint a szülők csak beszélgettek, nem táncoltak. A bál egészen hajnalig tartott.

Közösségformáló erejét tekintve a falubúcsú a legkiemelkedőbb társadalmi események közé sorolható. Ezt bizonyítja az is, hogy az évről-évre változó, sokszínű és vidám népi ünnepi alkalom mind a mai napig fontos szerepet tölt be Dunakeszi életében.

(A tanulmány a várostörténeti pályázatra beérkezett pályamunka rövidített változata.)

CSOMA ATTILA - LŐRINCZ RÓBERT

Az alagi öreg temető

II. rész

A temető neves halottai közül múlt számunkban a dízsír-helyeken nyugvókat mutattuk be. A továbbiakban parcellánként haladva ismerkedünk meg a község hajdan meghatározó személyiségeivel.

Az I-es parcella kápolna felé eső első sorában az alagi lovasélet résztvevői közül pihennek néhányan. Itt található a múlt századelő egyik legelhivatottabb úrlovasának, Krause Károlynak (1874–1924) sírja. A szudétaföldi származású Krause, Rohonczy Gedeonnál kezdte lovaskarrierjét, majd gróf Pejacsevich Albert és a Geist-istálló lovaival aratott zajos sikereket. Az úrlovasoknál rekordot jelentő húsz éves aktív pályafutása után tréner lett Alagon, ahol azonban rövidesen beteg szíve és tüdeje felmondta a szolgálatot. 1924 tavaszán épp egyik lovának sikerét ünnepelte este a Pavilonban néhány barátja társaságában, amikor tréfálkozás közben ájultan bukott az asztalra, majd a gyors segítség ellenére meghalt. Mellette nyugszik Hummel Árpád huszár ezredes, számos katonai kitüntetés és érdemérem tulajdonosa, az alagi Réti pálya egykori felügyelője, akit a halál is kinn, az általa vezetett pályán ért utol. Szintén itt fekszik John Beeson (1859–1933), sokszoros bécsi champion idomár, Esterházy Miklós gróf Angliából átcsábított hírneves trénerének fia.

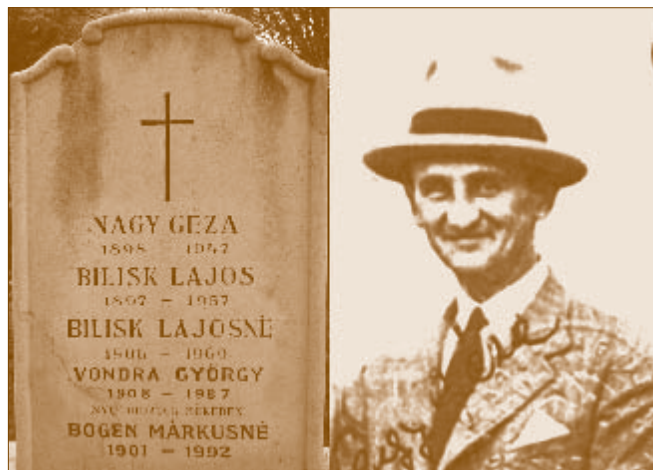
Balról jobbra haladva Beeson, Hummel és Krause sírjai

Ugyancsak az első sorban nagy, fekete márvány síremlék őrzi a Lovaregylet híres patkolókovácsainak, Dorn Jakabnak (1869–1942) és fiának, Dorn Károlynak (1896–1977) – az Alagi Iparos Kör titkárának – emlékét. A Mihály utcai Dorn-ház, oromzatán egy szép lófej-stukkóval, még ma is áll.

A Dorn-sír és a Dorn-ház stukkója

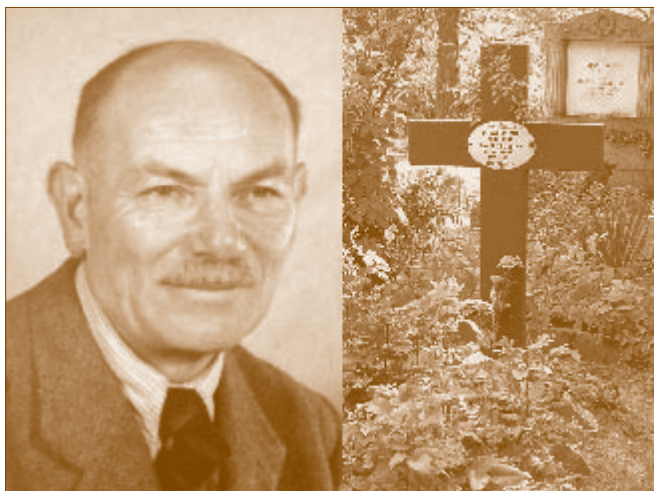
Az alagi, sőt a magyar lóversenyzés egyik kiemelkedő alakjának sírját találjuk a parcella 11. sorában. Nagy Géza (1898–1947), az Alagon futott első magyar derby győztese volt 1921-ben. Nagy, 1912-ben Káposztásmegyeren Fries Jánosnál kezdte lovas pályafutását, és rövidesen keresett zsoké vált belőle. A 20-as években a Hitch-istálló lovasaként sok nagy versenyt nyert, köztük a bécsi derbyt és a Millenniumi Díjat Balbinus, valamint a már említett első magyar derbyt Vatinius nyergében. Később német földön és Belgrádban is versenyzett, szintén nagy sikereket aratva. Korai halála előtt, a Gombolai-istálló tagjaként, az alagi Réti pályán, a fiatal lovasnemzedék oktatásában is részt vett.

Nagy Géza és síremléke

A parcellában második világháborús hősi halottakra is emlékezhetünk. Itt nyugszik Haynal Alajos (1916–1944) és Rátki Ferenc (1894–1946). Utóbbi már munkaszolgálatosként vesztette életét. Az 1944-ben elesett ifj. Szendrei Bélára valószínűleg csak a Szendrei-síron elhelyezett emléktábla utal. Ugyancsak az I. parcellában, díszes síremlék alatt alussza örök álmát Mozsáry János (1862–1943), az aranyosmaróti iskola egykori igazgatója. A 9. sorban egy híres alagi boltos, a fűszer- és vegyeskereskedéssel foglalkozó Garamszegi Géczy Zoltán (1885–1947) nyugszik, akit több egykori alagi képeslap kiadójaként is ismerhetünk. Az egykori főbejárat közvetlen közelében találjuk a felvidéki származású Lányi Gyula (1904–1972) gépészmérnök, levanteoktató sírját, aki az 1930-as években már Alagon élt a mai Kossuth Lajos u. 9. szám alatt található Lányi-villában.

A főút túloldalán elterülő II. parcella szélén, a dízsírhegyek árnyékában bújik meg dr. Bayer Emil (1890–1947) szerény fakeresztje. A legendás alagi községi orvos 1890-ben született Aradon, erdélyi szász családban. Elemi és középiskoláit is itt végezte, majd beiratkozott a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem általános orvosi szakára. A sok nélkülözés ellenére eredményesen végezte tanulmányait, miközben a Budapesti Önkéntes Mentőegyesületnél dolgozott. A sebész szakképzést is szerzett fiatal orvost 1914-ben behívták frontszolgálatra, ahol az összes magyar hadszínteret bejárva négy évet töltött, ezalatt kétszer megsebesült, többször kitüntették és végül orvos főhadnagyként szerelt le. A háború után megnősült, egy német származású temesvári lányt vett el.

Dr. Bayer Emil és sírja

1919 januárjában érkezett Alagra, ahol a település első községi orvosaként a lovaregyleti és a MÁV pályaeorvosi feladatokat is ellátta. Óriási küzdelmet folytatott betegieért, a tízes-húszas években roppant méreteket öltő csecsemőhalandóságot és tüdővést munkásságának 25 éve alatt jelentékenyen sikerült csökkentenie Alagon. Napi munkája mellett különféle lapoknak írt szakkikkeket, különösen az orvostetika területe érdekelt. Tartott kurzusokat orvosi egyetemeken, szerette volna az etikát külön tárgyként bevezettetni. A lakosság számára is rendezett egészségügyi ismeretterjesztő előadásokat. Parancsnoka volt a helyi önkéntes tűzoltó-egyesületnek. Nagy súlyt helyezett a temető rendben tartására, s megépítette az ország első, ravatalozóval kombinált bonctermét. A közeledő front ellenére 1944. december közepéig kitartott betegjei mellett, de egy pesti útját követően a németek már nem engedték vissza. Szovjet hadifogságba esett, ahonnan 1945 telén érkezett haza és rögtön munkába állt. Egészsége azonban megromlott, és 1947-ben egy súlyos műtét után már nem tudott felépülni. Az utókor hálájaként a Tóth Mariska Hagyományörző Alapítvány idén októberben emléktáblát fog elhelyezni dr. Bayer Emil egykori Fóti úti házában, amely egyben rendelőjeként is szolgált. A doktor sírhelyétől nem sokkal távolabb, a harmadik sor ötödik helyén találjuk Thieme Béla (1868–1937) sírját. A közismert alagi vendéglős kocsmája a Széchenyi utcában állt, melyet a köznyelv csak Paradicsom vendéglőnek nevezett, mert a dunakeszi gazdák a Tetétlenben lévő paradicsomföldekre menet mindig útba ejtették a kocsmát.

Barabás Géza hősi halott sírköve

A parcellában egy sorral feljebb sétálva négy, első világháborús hősi halott nyughelyére bukkanhatunk. Ezek a sírok már messziről felismerhetők jellegzetes formájukról. Közelebb lépve olvashatjuk rajtuk az elhunyt nevét, a fegyvernem megnevezését melyben szolgált, és a „Pro Pátria” feliratot. A parcellában nyugvó hősök név szerint: Barabás Géza, Kovács János, Geiger Sándor és Busa Antal.

A temetői jegyzőkönyvek szerint ide, a második parcellába temették el a híres angol származású zsoké, Harry Huxtable-t is. Földi maradványainak az 5. sor 16. sírjában kellene nyugodniuk, a hely azonban üres, a sírt korábban exhumálták. Már-már lehetetlenség volt megtalálni a 9. sor 7. helyén Fejuk Károlyné sírját, amelyből az évtizedek alatt egy terebélyes fa nőtt ki. A tönkrement fejfa és a felirat mindenesetre még megtalálható a fa tövében, így a híres Fóti úti Fejuk Kávéház egykori háziasszonyának sírjára még vár a teljes enyészet. A kávéház a mai 1. Sz. Bölcsőde épületében üzemelt és túlzás nélkül állítható, hogy a korabeli község társadalmi életének egyik üde színfoltja, találkozóhelye volt. A vendéglőtulajdonost 1930. február 6-án helyezték örök nyugalomra.

Varajti Antal sírja

Temetői sétánk mostani utolsó állomásaként két sorral feljebb, a negyedik helyen találjuk Varajti Antal (1881–1949), Alag egykori csendőrpáncsnokának szerény sírját. Varajti 1906-ban lépett a Magyar Királyi Csendőrség kötelékébe, a csendőrképző iskola elvégzése után Gödöllőn teljesített szolgálatot.

Az átlagnál jobb képességeivel kitűnt a többiek közül, így beíratkolt az őrsparancsnokképző iskolába is, melynek elvégzése után Heves és Borsod vármegye több községében szolgált. 1914-ben Fótra, 1920-ban pedig Alagra került mint őrsparancsnok. A visszaemlékezések előzőeként és udvarias embernek tartották. Munkájával nemcsak az egyszerű emberek voltak elégedettek, hanem a két világháború közti Alag nagypolgárai és főurai is elfogadták, elismerték. A csendőrpáncsnoknak 1945 után sem kellett menekülnie az új rendszer elől.

Sorozatunk következő, befejező részében a III-as, IV-es és V-ös parcellák neves halottaira emlékezünk.

A temető vázlatos térképe a bemutatott sírokkal

SZÓKE KÁLMÁNNÉ Dunakeszi lakodalmas

I. rész

Dunakeszi ősfaluban jelentős esemény volt a lakodalom. Mivel egész családok részvételét igényelte, megtartását a mezőgazdasági munkák befejezéséhez igazították. Idejét többnyire szeptember végére, október elejére, a Szt. Mihály napi búcsú idejére tették, amikor a termés betakarítása, annak értékesítése megtörtént és így pénz állt a házhoz. Ezen kívül Szent Mihálytól adventig, esetleg karácsony és újév között, illetve farsangkor voltak lagzik.

Az ismerkedésre, párvasztásra legtöbbször a bálokon adódott alkalom. Jelentős hagyománya volt a húsvét hétfői locsoló, a szüreti, a Katalin és Erzsébet báloknak. Vasárnap délutánonként a barátnők együtt, vagy fiútestvérrel mentek a mulatságba. A mamák csak később érkeztek, a fal mellett elhelyezett padokra, székekre ültek. Ezek a mulatozások alkalmat adtak az anyáknak a fiatalok összeadására, a jövő szövögetésére. Ismerkedésre nyílt lehetőség tollfosztáskor is vagy a községi nyomós kutaknál. A templomtéren, a Bartók Béla és a Szt. István út által körbefogott téren, a Rapaj kútnál, a Vámos, ill. Miklós boltnál is volt ilyen kút.

A kiszemelt párokat „összeboronálták”, ilyenkor a család idősebb tagjai közül a keresztanya, vagy egy jó beszédű asszony, a „gyalogördög”, ment a fiú nevében a lányos házhoz: „Ismeritek. Szép legény, jó viseletű, szorgalmas, takarékos. Földje is van, állatállománya is van elég. Aztán, ha az özvegy nagynénink meghal, rámarad a házrész, a birtokrész is”, mondta, majd kis idő múlva megkérdezte: „Juliskám! Eljőnnél-e a fiunkhoz feleségnek, hozzánk menyecskének?” (Baka József gyűjtéséből) Fő szempont volt a vagyon, és hogy a jövődéli katolikus legyen. A házasság gyakran érdekből kötött, például egymás melletti földdel rendelkező családok esetében.

*„Kislány, kislány dunakeszi kislány
Elvonnék, ha szegény nem volnál,
De hiába hull a szemed könnye,
Drága neved nincs a telekkönyvbe...”*

Ez a dal akkor születhetett, amikor anyagi helyzetük miatt nem kelhettek egybe a fiatalok. A választ a leány szülei már előre letárgyalták, s legtöbbször igennel válaszoltak. Ebben az esetben a kérő boldogan vitte haza a szép selyem jegykendőt, néha fényképet is adtak egymásnak. Hamarosan a leány szülei is elmentek a legényekhez háztűznézőbe.

A legények az udvarlást nem vitték túlzásba, legfeljebb hetente kétszer mehettek a lányhoz tisztán, kiöltözve. A lányok sem jártak jegyesség alatt a vőlegényes házhoz, úgy tartották, hogy „aki előre odaszaladgál, nem marad az ott meg” – emlékszik vissza Tóth Pálné, Teri néni. Baka József jegyzeteiből megtudhatjuk, hogy ha a vőlegénynek rosszakarója, ellensége volt, az kedvezőtlen híreket juttatott a lányos házba. A legényt az illető „bekormolta” a lány előtt (pl. italos, veszekedős a család). Ha a menyasszony hitt a közlésnek, visszakérte a jegykendőt. Nem mindig kapta vissza, a vőlegények a kemencében elégették, vagy a fényképen kiszúrták a lány szemeit, és úgy küldték vissza. Így „büntették” a menyasszonyt. Egy idő után a kiszemelt leányhoz a vőlegény elküldte a hozzá közel álló férfit, pl. a bérma-kereszt-

apát, hogy kérje meg a lány kezét. Ha igent mondott, kitűzték az esküvő napját. Megbeszélték a lakodalom időpontját, a vendégek számát, a násznagyok személyét, ki legyen a vőfély (fővény), a koszorúspár, a szakácsnő.

Kövesdi László és László Éva
1951-ben eljegyzési virágcsokorral

Rokoni, baráti kapcsolatok alapján választottak. Legelőként a keresztszülőket hívták meg a lakodalomba. A vőfély az esküvő előtt egy vagy két héttel, vasárnap ment hívogatni a család nevében: „Jól emlékeztetőn jó uram Magukat, hogy minap is megkerestettük. Most elsősorban N. N. kérésére a Szent Mihály Arkangyal templomában a szentség felvételére és hit letételére megjelenni, azután az ő házuknál ebédre, majd este vacsorára szíveskedjenek eljönni. De remélem is, hogy szíves hívogatásunkat jó uramék meg nem vetik. Asztalunk terítve, ajtóink önök előtt kinyitva elvárjuk mindannyiokat.” (Szakáll László gyűjtéséből – 1945)

Ajándékba a násznagytól ez alkalomra készítettett jellegzetes mintával ellátott 12 porcelántányért, az ifjú pár nevével és házasságkötésük évszámával ellátott rétestálat kaptak. A tányérok felkerültek a konyha falára. Régen a lány festett ládát kapott, majd sublótót, kaszlit (fiókos szekrényt), s csak a 30-as években kapta a ruhás szekrényt, a sifonért hozományba. A XIX. sz.-ban egy tehenet is adtak a menyasszonnyal.

A keresztanya annyi huzatanyagot vásárolt, hogy két dunyhára, 4-6 párnára kiadja, mellé szép selyem- és szövetségendőt is vett. Teri néni idejében a kivetett ágy volt a divat: 6 párna, 2 dunna, slingelt, hímzett fehér terítővel. A rokonságtól egy-egy sorozat edényt, konyhai eszközt, pl. mérleget kaptak.

A menyasszony öltözéke 1920 előtt: fehér szoknya, piros selyemblúz, fehér kötény, magas szárú fekete cipő volt. A nyakrakendője fehér selyem vagy ebelaszt anyagból, hos-

szű, fehér rojttal készült. Hímzése világoskék nagykoszorús virágminta, amit paradicsomvirágnak mondtak. 1920 után: fehér mirtuszkoszorú, pártá és „rezgő”, (a rezgő apró fényes fémszálak). Hajfonatában pántlika és világoskék szalag volt. Nyakában arany vagy ezüstlánc Mária éremmel. Lábán fehér harisnya, fekete lakk vagy bőr és spanglis félcipő.

Szabó István és László Katalin esküvője (1918), még rezgős koszorúval

A rezgős menyasszonyi koszorút a tulajdonosa falra akasztható üveges (rámás) szekrényben őrizte az első, ill. tisztaszobában. (a Helytörténeti Gyűjteményben látható). A menyasszonyi koszorún a rezgőt a 40-es években a homlokra csüngő mirtuszvirág váltotta fel. A vőlegény tetőtől talpig új holmiban ülte lakodalmát. Fején pántlikás, sötétkék színű filc kalap. Öltözéke: sötétkék buggyos csizmanadrág, sötétkék kétgombos kiskabát, kihajtóján fehér masnis mirtusz. Inge fehér, kihajtós, de begombolt gallérral, kék gombokkal. Lábán rogyantott fekete bőrcsizma.

Régen a vőfélyek kalapjáról sok szál színes szalag lógott le, kis bokrétát is tettek a kalapra, amit a felszolgálás alatt sem vettek le. „A 20-as években a sok szalag lekerült a kalapról. A bokréta a dísz-zsebkendő helyére került.” (Baka). A kalapon, a pántlikán kívül rozsmaring és virág is volt. A kabát kihajtón a mirtusz bokrétából fehér kétszálú masni lógott le a bokáig, amit a nyoszolyólány tűzött ki. Ujfalussy László 12 éves korában kezdte a vőfélykedést a bátyja lagzijában, a keresztapjától, aki hosszú ideig volt vőfély, kedvet kapott a folytatásra. A kisvőfély is bokrétával járt-kelt egész este. Ő is mondott rövid verseket, segített az ételek hordásában.

A nyoszolyólány hajfonatába hátul fehér szalagot, alul és felül maslira kötött pántlikát fontak. Öltözéke bimbós, rózsaszínes, selyem ráncos (rakott) szoknya, alatta 4-5 fehér keményített vászon alsó szoknya, majd a szűk pendely, és slingelt szélű batiszt bugyogó, juplija rózsaszínű, bimbós selyem anyagból szívható, kihajtós gallérú volt. Köténye keményített fehér madérás anyagból készült. Nyakrakendője fehér ebelszt (fényes anyag) hosszú selymes fonalból rojttal. Lábán fehér harisnya, a cipő színe mindig fekete volt. Az új asszony menyecske voltát a világos zöld selyem,

bimbós fejkendő menyecskéen kikötve jelezte. A jupli és nyakrakendő fehér, a köténye azonban kék volt. (Békiné Terus néni babái ilyen öltözkében láthatók a Helytörténeti Gyűjteményben.)

Zenésről, kölcsön jegygyűrűről idejében kellett gondoskodni. Dunakeszin a századforduló után is esküdtek még módos párok is kölcsönként gyűrűkkel. Kölcsönözni a jegyzőnél, kántornál lehetett.

A lagzihoz számba vették, hogy mennyi és miféle nyersanyag kell, sertést vágtak, mások borjút ütöttek le. Egy héttel korábban elkezdték a sütést, főzést. Az elálló tésztákkal kezdték a munkát. Csigatésztát, metéltet, nálunk siflit (apró kockatésztát) is készítettek. A rántott hús, a rétes, a sülték frissen kerültek a lakodalmi asztalra. Berendezték a lagzis szobát, a bútorok helyére asztalok, lócák, székek kerültek. A kamra kulcsa egy asszonynál volt, ő vette át a küldeményeket, ő felelt a nyersanyagokért. A pincemesternek hasonló volt a feladata.

Az ajándékokat az esküvő előestéjén vitték:

– Dicsértessék a Jézus Krisztus. Adjon Isten jó napot! Hogy vannak?

– Köszönjük, megvagyunk! Hála Istennek.

– Édesanyám, édes szülém elküldte az ajándékot.

Csinvat kendőbe kötött rétes tálon vitték a túrós, mákos rétest, herócét, vagy pántlikás, szalagos fánkot. Közeli rokonhoz élő tyúkot vittek, amit a lakodalmi ételhez dolgoztak fel. Ujfalussy László vőfély emlékei szerint a felpuolt szárnyast a pincébe tették, ahol vajlingokban tartott jégen hűtötték. Jeget a XIII. kerületi jéggyárból vagy a dunakeszi jégveremből hozták. Egy meghívott család egy pár tyúkot, egy-két liter bort, egy-két tortát vitt. A meg nem hívott ismerősök is küldtek valamiféle nyersanyagot. A borokat összeöntötték egy hordóba és azután verték csapra. A sütéshez, főzéshez elegendő tüzelőanyagot már egy héttel előkészítették. Sem szűkmarkúság, sem pazarlás nem volt sehol.

(folytatjuk)

Szabó József és Dudás Erzsébet esküvője (1952), a menyasszony fejdíszre: mirtuszkoszorú és fátýol

LÉVAI TIBOR

Az alagi versenypályák rövid története

II. rész

1906-tól a lovaregylet versenyeiből évenként néhány nap Alagra került, amely természetesen fokozottabb igénybevételt jelentett az alagi lóversenytelepnek. Ezért három új, boronált homokpályát alakítottak ki az Alagi-dűlőn egymás mellett. A Fóti úttól haladva az első, az úgynevezett temetői pálya volt. (A) Ennek helyén található napjainkban a város köztemetője és az Alagliget 1. lakópark. A második Geist Gáspár és fia, Gyula idomárokról Geist-pálya néven volt ismert. (B) Ennek a helyén fekszik most az Alagliget 2. lakópark. A harmadik, a téli pálya, még mindig megvan. (C) Szintén ekkoriban készült el a legelső pálya teljes meghosszabbítása, amely kelet-nyugati irányban szinte kettészelte Alagot. Ez az úrlovas pályával egy fordított talpú L betűt alkotott, így L-pályának is nevezték. (D) Meghosszabbodott a befutó egyenes is, egészen a nemrég elbontott alsói víztorony maradványáig.

Létesült még egy széles, nagy gyeppálya, melynek története a következő. Az 1896-os alagi pálya elkészülte után Magyar László, a lovaregylet vezértitkára terve szerint a pesti Andrassy utat a Városligeten keresztül Rákospalotán át Alagig egy hatalmas sugárúttal meghosszabbították volna, lovagló- és sétálóutakkal, a két szélén fasorokkal, villamosvonallal. Az évek során ez a terv többször is előkerült, így volt ez az első világháború előtt, majd utána is, mikor a versenyek Alagra kényszerültek. Felmerült a kérdés: mi kellene még ahhoz, hogy Alagon legyenek a „pesti” versenyek? Egy új nagy pálya, két hatalmas tribünnel. A hely adott volt, a pálya megvalósult. Tágas téglalap alakú, egyik szélén keskenyebb, lekerekített sarkokkal. (E) Az első pályától délre, a fasor mellett húzódott az egyik hosszoldala. Felső keresztoldala a mai repülőtérenél jóval feljebb kanyarodott, míg az alsó a jelenlegi pályához közel, de a reptéren át húzódott. Másik hosszoldaláról egy megnyújtott, majd ívelt szárral csatlakozott az alsói víztorony felőli egyenesbe. Alakjában szinte megegyezett az 1925-ben átadott pesti pályával. A háromszögletű pályával együtt egy behajlított könyököt formált, ezért „könyök-pályának” nevezték.

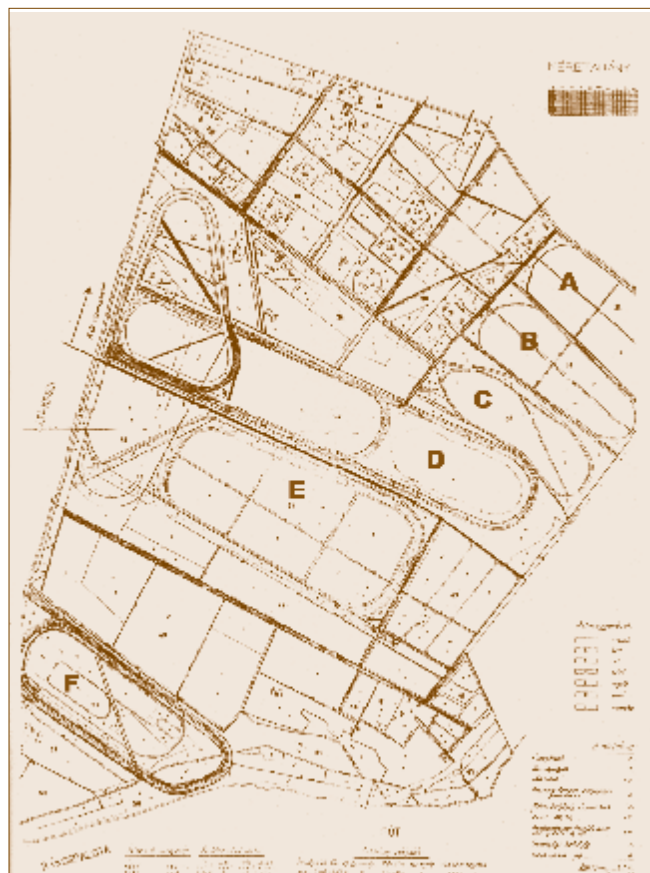
Az alagi versenytér fénykorában, 1910-ben

Ennél előbb készült el a Réti pálya (F), melynek két hosszoldala az alsói Szegély és Muskátli út táján lehetett. Ezek a Mogyoródi pataknál kanyarodtak egymásba. A lenti félkörív érintette a mai Pálya utat. Belsejében több kisebb futókör és egy akadálypálya is készült. A három homokpályát kivéve a többinek a belső kerületében vízvezeték húzódott, ötvenméterenként hidrancia csapokkal.

A fent felsorolt pályák nagy része egészen a második világháborúig működött, bár a leépülés már 1925-ben elkezdődött, amikor a versenytér minden mozdítható, szétszedhető részét bevitték az épülő pesti pályára. A lebontott nagytribün 12 vasoszlopát az alagi telepen állították fel, szalmapajta teteje épült rájuk. Ez a 2-es számú telepen még ma is látható. Egy térkép 1938-ban még mindig 6 gyeppályát és 9 homokpályát mutat Alagon.

A második világháborúban az alagi pályák javarésze azonban tönkrement. A Budapestet elfoglalni készülő szovjet hadsereg hadi utánpótlását hatalmas repülőgépek szállították, melyek a főváros közelében csak a versenytéren tudtak le és felszállni. Nagy súlyuk miatt szinte beleszántották magukat a gyepebe. Amikor már széttúrták a pályákat, a közeli erdőket és középen a fasort is kivágták. Ez a fasor talán a régi Csörsz-árkon nőtt, ezért maradt meg a kezdeti, lovaregyleti tereprendezésnél. A kivágott fák törzsét több száz méter hosszan szorosan egymás mellé fektették. A nehéz fizikai munkára befogták Dunakeszi és Alag lakóit is, sőt a vonatot is megállították, és az arra alkalmas utasokat leszállították egy heti munkára. A pusztulás a háború után tovább folytatódott, a vashiányra hivatkozva egy hatalmas kétkerekű géppel a vízvezetékeket kitépték a földből, majd összetörték és elvitték a dunaújvárosi kohóba.

A mostani pálya részben 1955-ben alakult ki. 2800 méter kerületű, belső szélén homokpálya, míg belsejében akadálypálya van. Vízvezeték veszi körül. Kerülete nagyobb a most átalakított pesti pályáénál, így jelenleg az ország legnagyobb versenypályája. Méreténél és múltjánál fogva megérdemelne évi egy-két versenynapot.

CSOMA ATTILA

Keresztek Dunakeszi – Alagon

Magyarországon a középkor óta szokásban áll a szabadtéri keresztállítás. A források a XV. századig tudják visszavezetni ezt a hagyományt, de a reformáció képprombolási mozgalma miatt a XVIII. századinál régebbi kereszttel nem találkozhatunk. Döntő többségüket egyszerű parasztemberek, helyi iparosok készítették, anyaguk fa, fém, vagy kő. Településünkön az utóbbi, tehát a kőből faragott keresztek a jellemzők. Megkülönböztetünk templomok, kápolnák mellett és temetőekben álló kereszteként valamint útkeresztezésekben, dűlőutak mentén, települések szélén állított ún. út menti kereszteként. Voltak, amelyeket hitbuzgalomból vagy fogadalomból emeltek, a település határain állított keresztek a külső rossztól védték a falut, ezen kívül a jó termésért, a természeti csapások ellen, de egy-egy tragédia helyszínén is emeltek kereszteként.¹ Dunakeszin ezek közül szinte mindegyikre találunk példát.

A város legrégebbi keresztje a Szent Mihály templom tövében álló Krupp kereszt. 1869-ben állították föl, Krupp Mátyás faragványaként és adományaként az akkor még egyhajós templom mellett. A felállítás évszáma a mai napig olvasható a kereszten. Kruppról a Historia Domus feljegyzései alapján annyit tudunk, hogy nem helyi születésű ember volt, és a dunakeszi révet bérelte. A dokumentumból még az is kiderül, hogy a kereszten lévő corpuszt a dunakeszi hívek vásárolták, az egész feszület pedig bearanyozásra került egy aranyozó mester adományaként. A keresztet 1870. február 2-án áldotta meg a Nagyabonyról érkezett Straub Ferenc, aki a beteg Jaczkó Károly plébánost helyettesítette adminisztrátorként néhány hónapig a plébánián.² A keresztre később annyira vigyáztak a dunakesziek, hogy a templom bővítéskor is úgy alakították ki az új épületet, hogy az illeszkedjen a kereszthez.

A város déli határán álló út menti kereszt

Ugyancsak a XIX. században, 1880-ban emelték a város déli határában a főút mellett ma is látható keresztet. Ez tipikus példája azon feszületeknek, amelyek egy-egy település határát óvták a bajtól. Az állító ezúttal már nem egy magánszemély, hanem a Szent Mihály templom egyházközsége volt. A keresztet a millicentenáriumi évében, 1996-ban felújították, így örvendetesen szép állapotban található.

1 Ábrahám Ildikó: *Útmenti keresztek* (szakdolgozat) 1999.

2 A Historia Domus 1869-es bejegyzései.

A város északi határában is áll egy kereszt a főút mellett. Ez az út menti kereszt az azon részéhez tartozik, amelyet egy konkrét személy, Kummer Erzsébet emlékére állítottak. Személyéről nem tudunk semmit, csupán a kereszt felirata tudósít minket róla. A feliratból azt valószínűsíthetjük, hogy valamilyen tragikus esemény köthető a kereszt felállításához: „Kummer Erzsébet emlékére, aki az erény és a gyermeki szeretet áldozataként halt meg 1930. szeptember 20-án.”

A Szabó-kereszt

Sétája során a szemlélődő a település központi részén, a régi falurészen is találhat újabb kereszteként. Az ún. Szabó kereszt a Vasút utcában áll és létrehozójáról kapta nevét. A kőkereszt állításának pontos idejét nem ismerjük, talapzatán a következő feliratot olvashatjuk: „Isten dicsőségére emeltette Szabó János és neje, Száraz Anna.” A keresztet hálából, vagy a család hitbuzgalmának jelképeként állíthatta a település ezen ősi famíliája. Nem sokkal távolabb, a város egyik központi terén, az

Apor Vilmos téren áll egy, a Dunakeszi Község Hitelszövetkezte által 1934-ben állított kereszt. A még az 1889-ben, Révész István plébános által alapított szövetkezetnek nem más volt a célja a keresztállítással, minthogy megemlékezzen Krisztus feltámadásának 1900. évfordulójáról. Ezt a szándékot a kereszt talapzatán látható töredezett emléktábla is kifejezi.

A hitelszövetkezeti kereszt

Az alagi oldalon is találkozhatunk több kereszttel, igaz ezek között nincs olyan régi, mint a dunakeszi oldalon, hiszen mindegyiket a múlt században állították. A legrégebbi alagi keresztet 1911-ben emelte Pretzner Imre zsoké a régi temetőben. Pretzner Alag megbecsült, és sportsikerei révén igen tehetséges polgára volt. Jó anyagi helyzetét igyekezett mindig a közösség hasznára szolgálatba állítani, a Fóti út kikövezésére például ő adott kölcsön a községnek. A keresztállítás apropója lehetett, hogy 1911 januárjában nyitották meg a község önálló temetőjét, amelynek mértani közepébe állíttatta fel Pretzner

A Pretzner-kereszt az alagi temetőben

Imre a keresztet. Mindemellett a gesztusnak személyes indíté-
kai is lehettek, hiszen a keresztől nem messze található az a sír-
emlék, amelynek töredezett emléktábláján Pretzner Margitka
neve olvasható, és az 1911-es évszám. Tehát az újonnan nyíló
temető első halottai között szerepelt Pretzner Imre egyik közeli
hozzátartozója, talán éppen a kislánya is.

Annak az alagi keresztnek a története is érdekes, amely je-
lenleg egy magánház kertjében

Az Alhegyi-féle kereszt

áll a Luther Márton térnél. A keresztet 1935-ben emeltette
Alhegyi Géza és Klosz Ida Alag község fennállásának negyed-
százados jubileuma és a Szent Imre templom építésének meg-
kezdése alkalmából. A kereszt eredetileg a Szent Imre téren, az
épülő templom előterében állt, de 1948-ban a község lakossága
úgy döntött, hogy Alag határá-
ra, a vasúti híd közelébe helye-
zik át. Erre ünnepélyes keretek
között került sor 1948 pün-
kösdjén.

Az ismételt keresztállítás hivatalosan a szabadságharc
centenárium alkalmából történt, de a szervezők – első sorban
a helyi kigazdák – a községi és egyházi iskolák államosítása
elleni demonstrációnak is szánták az eseményt. A rendezvény
megmozgatta az egész községet, visszaemlékezések szerint
ezer fő volt jelen rajta. A kítűzött célt, azaz az iskolák államosí-
tásának a leállítását ez a demonstratív lépés azonban már nem
tudta megakadályozni, sőt két évvel később maga Alag község
is megszűnt. A későbbi utcarendezések során a kereszt, keríté-
sen belülre, magánterületre került, de talán ennek is köszönhe-
tő, hogy nagyon jó állapotban maradt meg. A ház tulajdonosai
a mai napig példamutatóan rendben tartják.

Alag harmadik keresztje – egyben az egész városban a leg-
fiatalabb – a Szent Imre templom kertjében áll. Az alagi hívek
éppen a fent említett kereszt helyére állították fel az eredeti ke-
reszt után mintegy hatvan évvel, 1995-ben.

Több olyan régi keresztől is tudunk, amely napjainkban
már nincs meg, de számon tartja őket az emlékezet. A Historia
Domus szerint 1832. május 2-án a Pesti út mellett a község egy
új keresztet csináltatott egy régi helyébe. A fészületet Tajthy
Ferenc alesperes és egy Szilágyi nevezetű plébános (nem du-
nakeszi) szentelte fel.

A Kegyeleti temetőtől északra, a Fő út és a Duna között állt
a XIX. század első felében egy pléhkereszt, amelyre a helyiek
úgy emlékeznek vissza, hogy az 50-es években még biztosan
megvolt. A kereszt egy 1927-ben kiadott térképen is szerepel,
így a helyét pontosan ismerhetjük. A mai Barátság lakótelep-
pen állt annak az útnak a közelében, amely a strandra vezet
le. A terület akkor még beépítetlen volt, ott helyezkedtek el a
helyi gazdák szérűi. Állításának idejét nem ismerjük, eltűnése
összefüggésben lehet a település terjeszkedésével és lakótelep
építésével. Ettől nem messze, a Kegyeleti temetőben is állt egy
kereszt nem messze annak Fő úti bejáratához. Fényképfelvétel
is fennmaradt róla. Funkcióját tekintve tipikus temetői kereszt-
nek nevezhetjük, amely a halottak nyugalma felett őröködik és a
feltámadásba vetett hitet jelképezi a hátramaradottak számára.
A kereszt felállításáról nincs pontos információnk. A keresztet
mindenesetre 1956 után ledöntötték, amikor az akkori veze-
tés szovjet hősi emlékművet emelt a közelében. Azóta már ez
az emlékmű nem áll a Fő út mellett, sajnos kereszt sem került
vissza a helyére.

A Kegyeleti temető egykori keresztje

Dunakeszi határában állt még egy kereszt, amelyet 1936-ban
emeltek a Székesdülőben, az ugyanazon év szeptember 28-án
halálos közúti balesetet szenvedett Connie Reeves emlékére. A
31 éves Connie a neves angol származású istállótulajdonos, Ge-
orge Hulme özvegye volt. Férje halála után maga vette át az is-
tálló irányítását több-kevesebb sikerrel. Az emlékére felállított
kereszt valószínűleg a házgyár építésének esett áldozatul.

